

Artistiek beleid beïnvloed door het subsidiestelsel?

*Een onderzoek naar artistieke keuzes en programmering in de
Nederlandse professionele koorsector.*

Bachelorscriptie

Rosalie Zwart | 4097173

Bachelor Muziekwetenschap | Departement Media- en Cultuurwetenschappen

Faculteit Geesteswetenschappen | Universiteit Utrecht

Begeleider: dr. R. M. Helmers

Cursusnaam: Eindwerkstuk Muziekwetenschap

Cursuscode: MC3V14002

Periode: 2016-2017, blok 4

Datum: 30-06-2017

Aantal woorden: 5826

Samenvatting

Dit eindwerkstuk is het verslag van een onderzoek naar artistieke keuzes en programmering in de Nederlandse professionele koorsector. In dit eindwerkstuk is gekeken naar enerzijds artistieke waarden en visie en anderzijds de rol van subsidies, meer specifiek de subsidies van het Fonds Podiumkunsten. Dit is gedaan aan de hand van drie casestudies bij het Nederlands Kamerkoor, Cappella Amsterdam en Cappella Pratensis.

De toe- en afwijzingen van het Fonds Podiumkunsten zijn met name te verklaren door de beoordelingen van de beoordelingscommissie. Cappella Amsterdam en Cappella Pratensis scoren op bijna alle criteria lager dan het Nederlands Kamerkoor. Opvallend is dat de grootste verschillen zichtbaar zijn bij ‘ondernemerschap’, wat draait om het maximaliseren van de inkomensbronnen. Hierdoor speelt de vraag op of de factor ‘ondernemerschap’ zwaarder weegt, of misschien zelfs doorslaggevend is?

Het Fonds Podiumkunsten heeft een zekere invloed op het artistieke beleid van ensembles. Enerzijds is dit in een beperkende rol, wanneer een ensemble geen subsidie krijgt en dit beperkt in de mogelijkheden en het ontwikkelen van het ensemble. Het ensemble komt hierdoor in een neerwaartse spiraal terecht, omdat zij zonder de bijdrage meer bezig zijn met ‘overleven’ dan bijvoorbeeld met het aantrekken van een nieuw publiek. Ook zijn zij niet of minder ‘financieel gezond’, zoals bij het Fonds onder ‘ondernemerschap’ beoordeeld wordt. Het Fonds heeft een verrijkende rol voor de ensembles die wel een subsidie krijgen. Zij krijgen meer ruimte en mogelijkheden door de structurele financiële ondersteuning. Met deze ondersteuning kunnen zij zich dusdanig ontwikkelen dat zij na vier jaar opnieuw aan de eisen zullen voldoen en komen zij in een opwaartse spiraal terecht.

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	3
1.1.	Relevantie	4
1.2.	Vraagstelling	5
1.3.	Hypothese	6
2.	Theoretisch kader	7
3.	Methoden	10
4.	Invloed politieke klimaat op het Fonds Podiumkunsten	12
5.	Verschillen tussen de koren volgens het Fonds Podiumkunsten	15
6.	Totstandkoming van het programma	19
7.	Aanpassingen bij de instellingen n.a.v. subsidieverdeling	22
8.	Conclusie	24
9.	Bibliografie	26
10.	Appendix	29
10.1.	Appendix A: Topiclijsten interviews	29
10.2.	Appendix B: Transcript interview Tido Visser	30
10.3.	Appendix C: Transcript interview Ankie Til	37

1. Inleiding

Op 1 augustus 2016 maakte het Fonds Podiumkunsten bekend welke instellingen wel of juist niet konden rekenen op subsidie van het Fonds in de meerjarenregeling, ingaand op 1 januari 2017. Deze bekendmaking veroorzaakte een schok in de korenwereld: ‘Niemand zag dit aankomen’¹, aldus Daniel Reuss, dirigent en artistiek leider van Cappella Amsterdam. Totaal onverwacht werd de subsidieaanvraag van Cappella Amsterdam afgewezen. Cappella Amsterdam vroeg bij het Fonds Podiumkunsten een subsidie aan ter hoogte van 571.670 euro en kreeg niets.²

Het Nederlands Kamerkoor en Cappella Amsterdam zijn samen de top van de Nederlandse koorwereld. Als het Nederlands Kamerkoor bijna acht ton (€ 798.800³) subsidie krijgt toegewezen en Cappella Amsterdam niets, dan ontstaat de vraag of dit een leefbaar klimaat is voor Cappella Amsterdam: de subsidies van het Fonds Podiumkunsten zijn van vitaal belang voor de ensembles (in 2015 bedroeg de bijdrage van het Fonds 48,3% van de totale inkomsten van het Nederlands Kamerkoor⁴). Met andere woorden: als men graag subsidie van bijvoorbeeld het Fonds Podiumkunsten wil ontvangen, is het goed mogelijk dat de ensembles zich laten beïnvloeden door de richtlijnen van het Fonds: zonder de subsidie wordt het immers lastig voor de ensembles. Naast de subsidies ontvangen de koren geld uit kaartverkoop (of op een andere manier via concerten in het geval van uitkoop) en derdengelden zoals donateurs. Omdat de subsidie van het Fonds Podiumkunsten zo belangrijk is, is het mogelijk dat de ensembles zich in bijvoorbeeld de programmering of de beleidsvoering laten beïnvloeden door de richtlijnen van het Fonds. Zoals Howard Becker in *Art Worlds* (1982) beschrijft, komt het begrip van kunst voort uit het begrip van het sociale systeem dat kunst creëert en definieert. Volgens Becker is een programmeur van een klassiek ensemble een sleutelpersoon in dit proces, maar hij benadrukt dat deze persoon wordt beïnvloed door andere factoren, waaronder conventies, instituties, structuren, en publiek.⁵

---

¹ “Cappella: ‘Niemand zag dit aankomen’” NRC.nl, geraadpleegd op 12 maart 2017, <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/08/02/cappella-niemand-zag-dit-aankomen-a1514381>.

² “Cappella Amsterdam” Fonds Podiumkunsten, geraadpleegd op 16 maart 2017, http://fondspodiumkunsten.nl/nl/toekenningen/meerjarige_activiteitensubsidie_2017_2020/cappella_amsterdam/.

³ “Nederlands Kamerkoor” Fonds Podiumkunsten, geraadpleegd op 12 maart 2017, http://fondspodiumkunsten.nl/nl/toekenningen/meerjarige_activiteitensubsidie_2017_2020/nederlands_kamerkoor/.

⁴ “Jaarverslag 2015” Nederlands Kamerkoor, te downloaden via <https://www.nederlandskamerkoor.nl/anbi-gegevens/nkk-fin-jaarverslag-2015/>.

⁵ Howard Becker. *Art Worlds* (Berkeley & Los Angeles: University of California Press, 1982), p. 40-68.

Voortbordurend op Beckers theorie zou het dus zo zijn dat een programmeur bij een klassiek ensemble wordt beïnvloed door niet alleen zijn eigen artistieke visie, maar ook door een institutie als het Fonds Podiumkunsten.

Dit eindwerkstuk is het verslag van een onderzoek naar artistieke keuzes en programmering in de Nederlandse professionele koorsector. In dit eindwerkstuk wordt gekeken naar enerzijds de artistieke waarden en visie en anderzijds de rol van subsidies. Ik heb dit gedaan aan de hand van drie casestudies bij het Nederlands Kamerkoor, Cappella Amsterdam en Cappella Pratensis. Ik heb voor deze casestudies gekozen omdat de koorsector een klein segment is binnen het culturele landschap in Nederland.

In eerste instantie had ik het onderzoek alleen op het Nederlands Kamerkoor en Cappella Amsterdam toegespitst, maar gezien de recente ontwikkelingen bij Cappella Amsterdam rondom de onverwachte afwijzing van het Fonds Podiumkunsten, het aftreden van de zakelijk leider en het intreden van een interim bestuur, was het helaas niet mogelijk om bij dit koor een interview af te nemen. Om deze reden heb ik besloten om Cappella Pratensis erbij te betrekken. Cappella Pratensis speelt in de koorsector een belangrijke rol vanwege haar specifieke karakter (het uitvoeren van muziek uit de periode 1450-1600, waarbij de uitvoeringen gebaseerd zijn op wetenschappelijk bronnenonderzoek⁶). Cappella Pratensis heeft tot op heden geen subsidie ontvangen vanuit het Fonds Podiumkunsten, maar heeft hier in 2016 wel een aanvraag voor ingediend. Door het betrekken van Cappella Pratensis wordt de invloed van het subsidiestelsel vanuit drie verschillende punten besproken: een ensemble dat wel gesubsidieerd wordt, een ensemble dat lange tijd gesubsidieerd is en vanaf 2017 niet meer en een ensemble dat geen subsidie ontvangt.

1.1. Relevantie

Sinds de bekendmaking van de subsidieverdeling van het Fonds Podiumkunsten voor de periode 2017-2020 is er veel aandacht voor deze beslissing in de media: in verschillende kranten worden er vraagtekens gezet bij de beslissing van het Fonds. Maar ook vanuit Cappella Amsterdam is er bezwaar aangetekend tegen het besluit. Er is een zekere invloed van de subsidieverdeling op de maatschappij, waarop vanuit de maatschappij een reactie ontstaat. Hierdoor is het maatschappelijk relevant om het nader te onderzoeken.

---

⁶ “Ensemble” Cappella Pratensis, geraadpleegd op 6 juni 2017, <http://www.cappellapratensis.nl/gezelschap/>.

Over de verschillende factoren die invloed hebben op het artistieke selectieproces binnen de klassieke cultuursector zijn verschillende wetenschappelijke publicaties.⁷ Deze gaan echter niet over de koorsector specifiek, maar over dans, beeldende kunst en klassieke muziek in een algemenere vorm. Hiernaast wordt bij deze wetenschappelijke publicaties weinig gekeken naar de rol die het Nederlandse subsidiestelsel hierin speelt. In een aantal publicaties spelen fondsen in het algemeen wel een rol, vaak in de rol van een *gatekeeper*, maar wordt niet gekeken naar bijvoorbeeld de verschillende vereisten van zo'n fonds om subsidie te kunnen ontvangen. Deze vereisten zijn veranderlijk en deels afhankelijk van het heersende politieke klimaat: de richting die de politiek aan de cultuursector geeft.

1.2. Vraagstelling

De hoofdvraag die ik bij dit onderzoek wil beantwoorden is de volgende: ‘Welke verschillen zijn zichtbaar bij de ensembles naar aanleiding van de bekendmaking van de subsidieverdeling voor de periode 2017-2020 en wat is de invloed hiervan op het artistieke beleid?’ Bij het beantwoorden van deze hoofdvraag wordt gekeken naar drie Nederlandse koren: Cappella Amsterdam, Cappella Pratensis en het Nederlands Kamerkoor. De deelvragen worden als volgt geformuleerd:

- In hoeverre is het heersende politieke klimaat van invloed op het Fonds Podiumkunsten?
- Waarom kreeg het Nederlands Kamerkoor subsidie toegewezen en Cappella Amsterdam en Cappella Pratensis niet? Op welke vlakken verschillen zij van elkaar?
- Hoe komen het Nederlands Kamerkoor, Cappella Pratensis en Cappella Amsterdam tot hun programmering?
- Welke verschillen zijn er zichtbaar bij de organisaties sinds de zomer 2016 en in hoeverre zijn deze te koppelen aan de bekendmaking van de subsidieverdeling van het Fonds Podiumkunsten?

---

⁷ Belangrijke publicaties over dit onderwerp zijn onder andere: Derrick Chong. *Arts management* (Londen: Routledge, 2002); Gerrit Geerts. *Klassieke muziek programmeren in België en Nederland: speelveld, spelers en spelregels* (Antwerpen: Universiteit van Antwerpen, 2012); Howard Becker. *Art Worlds* (Berkeley & Los Angeles: University of California Press, 1982); Pascal Gielen. *Kunst in netwerken: Artistieke selecties in de hedendaagse dans en de beeldende kunst* (Tielt: Lannoo Campus NV, 2011); Pascal Gielen. *Waardenregimes in artistieke selectieprocessen* (Amsterdam: Boekmanstichting Amsterdam, 2002).

1.3. Hypothese

Mijn verwachting was dat de ensembles wel enigszins wordt beïnvloed door het subsidiestelsel en dat er dus verschillen te zien zijn naar aanleiding van de besproken subsidieperiode. De bijdrage van het Fonds Podiumkunsten is voor beide van deze koren van vitaal belang, zelfs bijna onmisbaar. Belangrijke eisen van het Fonds Podiumkunsten zijn onder andere de geografische spreiding en pluriformiteit. Deze eisen slaan zowel op de programmeerde composities als de aangegane samenwerkingen. Bij het onderdeel geografische spreiding wordt gekeken naar het aandeel concerten dat in andere steden en regio's wordt gespeeld dan de standplaats. Bij het onderdeel pluriformiteit wordt gekeken naar de verscheidenheid in het programma, zowel in het repertoire als in de samenwerkingen met externe partijen⁸. Ik verwacht dat de invloed van het Fonds Podiumkunsten met name van toepassing is op het artistieke vlak en dan met name de programmering.

---

⁸ "Meerjarige activiteitensubsidies" Fonds Podiumkunsten, geraadpleegd op 16 maart 2017, <http://meerjarigeadvieszen.fondspodiumkunsten.nl/advieszen/>.

2. Theoretisch kader

Pascal Gielen schrijft in het eerste deel van zijn boek⁹ over het verloop van artistieke selecties in de hedendaagse kunstwereld. Hij stelt dat de *decision makers* - naast theater-, dans- en muziekprogrammeurs ook galeriehouders, conservators, beleidsmakers en critici - bepalend zijn voor welke kunst ook echt Kunst is.¹⁰ Dit heeft tot gevolg dat zij in sterke mate beïnvloeden voor welke kunst wel en geen ruimte is.

Gielen beschrijft in *Waardenregimes in artistieke selectieprocessen* hoe programmeurs worden beïnvloed door de zogenaamde regels van het veld waarbinnen zij functioneren. Deze redentatie is afkomstig van Bourdieu. Bij deze regels speelt met name de historie van het veld¹¹ en collectiviteit een rol. Deze collectiviteit kan betrekking hebben op een collectief geloof, maar ook op een collectieve mis- of toekenning van bijvoorbeeld waarden.¹² Een andere programmeringslogica die Gielen beschrijft is afkomstig van de kunstsociologe Nathalie Heinich. Volgens Heinich speelt singulariteit (een grote bewondering of adoratie voor een artefact of kunstenaar¹³) een grotere rol van collectiviteit. Zij stelt dat programmeurs volgens de singulaire logica handelen en dat collectieve analyses onvoldoende zijn. Gielen stelt dat deze tegengestelden naast elkaar kunnen bestaan, net als de tegenstelling context $\Leftrightarrow$ inhoud, waarmee inhoud het kunstproduct zelf representeert en waarbij context de institutionele omgeving is.¹⁴ Gielen maakt aan de hand van bovengenoemde tegenstellingen een onderscheid tussen vier logicas waarmee de programmering weergegeven kan worden. Zie hiervoor onderstaand schema, Figuur 1¹⁵.

---

⁹ Pascal Gielen. *Kunst in netwerken: Artistieke selecties in de hedendaagse dans en de beeldende kunst* (Tielt: Lannoo Campus, 2011).

¹⁰ Ibid., p. 11-12.

¹¹ Conceptualisering van de maatschappij of de sociale omgeving waarbinnen actoren handelen als een geheel van overlappende, relatief autonome velden. "Veldtheorie" Algemeen Letterkundig Lexicon, Digitale bibliotheek voor Nederlandse letteren, laatst geraadpleegd op 15 juni 2017, http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_04257.php.

¹² Pascal Gielen. *Waardenregimes in artistieke selectieprocessen* (Amsterdam: Boekmanstichting Amsterdam, 2002), p. 3.

¹³ Pascal Gielen. *Waardenregimes in artistieke selectieprocessen* (Amsterdam: Boekmanstichting Amsterdam, 2002), p. 3.

¹⁴ Ibid., p. 6-7.

¹⁵ Ibid., p. 6-12.

	<i>Singulier</i>	<i>Collectief</i>
<i>Inhoud</i>	<u>Singuliere inhoudslogica</u> Gezien vanuit de artistieke overtuiging van de programmeur, betreffende het artistieke product zelf, losstaand van de context.	<u>Collectieve inhoudslogica</u> Hierbij speelt de context van het artistieke product een belangrijke rol: de plek die het inneemt binnen de een stroming, de geschiedenis of de sector.
<i>Context</i>	<u>Singuliere contextlogica</u> Zowel artistieke overtuiging van de programmeur als rekening houdend met de kunstenaar: er is context aanwezig in de vorm van historie.	<u>Collectieve contextlogica</u> Sociale en institutionele conventies: beïnvloedt door de regels van het veld waarbinnen het artistieke product zich bevindt.

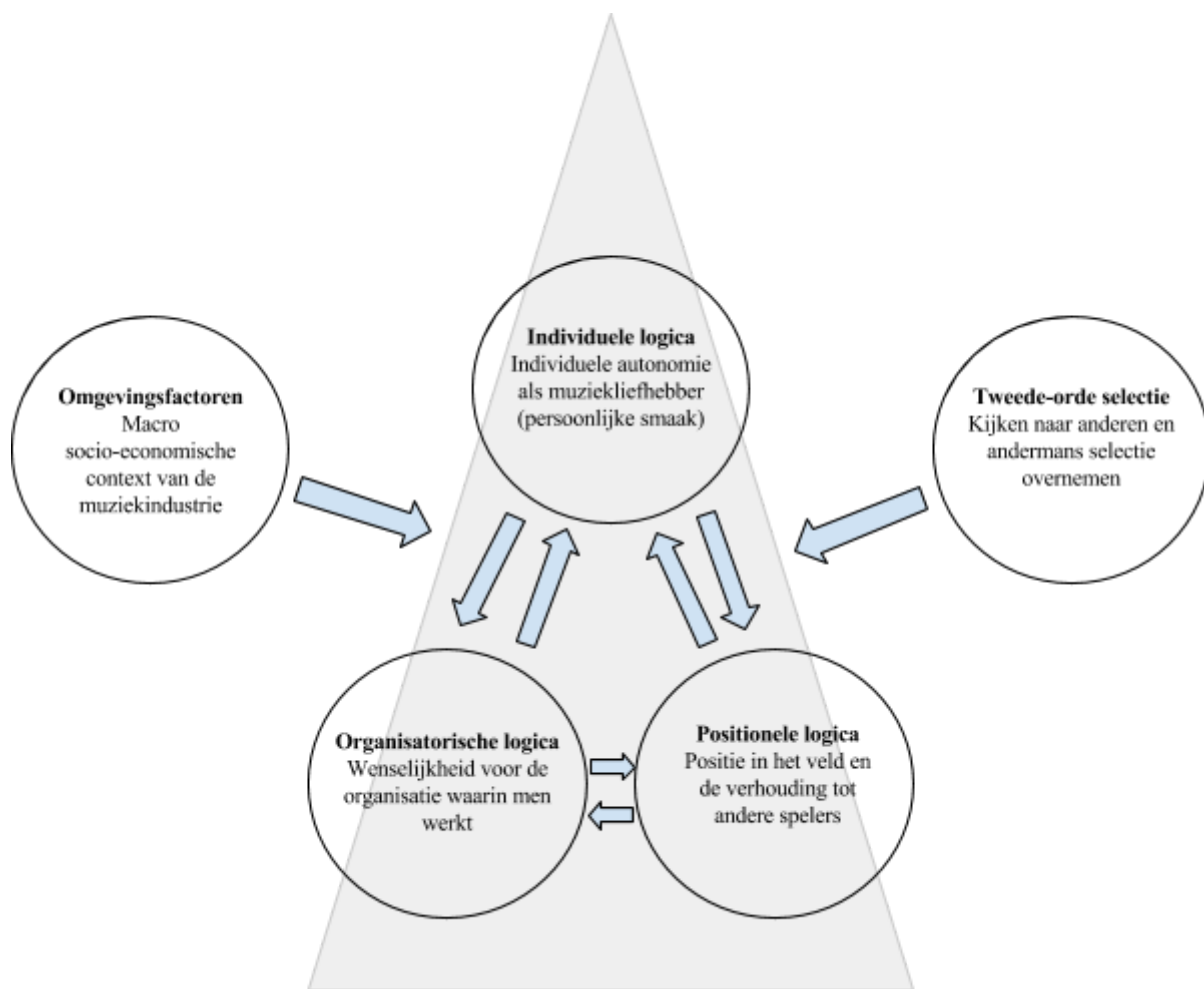
Figuur 1: schematische weergave van programmeringslogica volgens Gielen¹⁶

Gert Keunen maakt in zijn boek gebruik van een model dat volgens hem de selectie weergeeft in selectiemechanismen, weliswaar in het popmuziekcircuit. Het model is te vinden in Figuur 2. Het model laat zien dat er bij het selectieproces in de programmering sprake is van een wisselwerking tussen drie factoren: de individuele logica, de organisatorische logica en de positionele logica. Dit is een wederzijdse beïnvloeding, het werkt beide kanten op. Onder de organisatorische logica vallen onder andere economische aspecten, het publieksbereik en de leefbaarheid van de organisatie. Onder individuele logica vallen onder andere de persoonlijke smaak van de programmeur, of deze smaak ook sociaal gedeeld wordt en de authenticiteit en originaliteit van het programma. Onder positionele logica vallen factoren die gaan over de positie in het veld en de positie tegenover de andere belangrijke spelers: samenwerking, vertrouwensrelaties en wederzijdse afhankelijkheid zijn hier een onderdeel van.

Naast de wisselwerking tussen de drie bovengenoemde factoren, zijn er nog twee factoren die een rol spelen bij het selectieproces: omgevingsfactoren en tweede-orde selectie. Deze factoren hebben geen wederzijdse beïnvloeding. Omgevingsfactoren hebben te maken met de context van de sector waar het artistieke product zich in bevindt, zoals overaanbod of digitalisering. Tweede-orde selectie kijkt naar de concurrenten binnen de sector en neemt dit eventueel over. Dit kan een kettingreactie tot gevolg hebben, maar houdt ook in dat er sprake is van het samengaan van alle aandacht¹⁷.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Gert Keunen. *Alternative mainstream: over selectiemechanismen in het popmuziekcircuit* (Leuven: Uitgeverij LannooCampus, 2013), p. 290-293.

Figuur 2: model selectiemechanismen volgens Keunen¹⁸

¹⁸ Ibid., p 291.

3. Methoden

Dit is een kwalitatief onderzoek. De focus ligt enerzijds op een tekst- en inhoudsanalyse van verschillende literatuur, beleidsteksten en nieuwsartikelen en anderzijds op een aantal diepte-interviews. Dit onderzoek is kleinschalig explorerend, waarbij gekeken is naar een niet nader op die manier onderzocht fenomeen. Deze vorm heeft tot doel om het proces beter te kunnen begrijpen.

In de tekst- en inhoudsanalyse is van twee soorten teksten gebruik gemaakt: beleidsteksten (publicaties van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Fonds Podiumkunsten, Nederlands Kamerkoor, Cappella Pratensis en Cappella Amsterdam) en nieuwsartikelen (met name de reacties op de besluiten van het Fonds Podiumkunsten sinds de zomer van 2016). De deelvraag over de beoordeling van de subsidies is beantwoord aan de hand van de aanvragen van beiden koren en de beoordeling die het Fonds Podiumkunsten hierop gegeven heeft. Ook zijn beleidsteksten gebruikt voor het hoofdstuk over de invloed van het heersende politieke klimaat op het Fonds. Bij het beantwoorden van deze deelvraag is gekeken naar verschillende beleidsdocumenten van het Fonds Podiumkunsten, de richtlijnen voor het aanvragen van subsidie en ook beleidsdocumenten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap. Uit deze twee verschillende perspectieven is de vergelijking getrokken worden hoe de richtlijnen van het Fonds veranderlijk zijn afhankelijk van het heersende politieke klimaat.

Het andere deel van dit onderzoek bestaat uit diepte-interviews. Deze interviews zijn afgenomen bij sleutelpersonen bij het Nederlands Kamerkoor en Cappella Pratensis. Deze sleutelpersonen zijn gekozen op basis van hun betrokkenheid bij de programmering van het ensemble. De beperking bij deze interviews is dat de te interviewen personen een hele eigen visie hebben op de programmering en dat de invloed van de verschillende vereisten van het Fonds Podiumkunsten zowel bewust als onbewust een rol kan spelen. Hiernaast dient er rekening te worden gehouden met of en in hoeverre de geïnterviewde (volledig) open is. De interviews zijn semi-gestructureerd. Op deze manier kan tijdens het interview afgeweken worden van of dieper ingaan op de kwesties, om op deze wijze de meest interessante informatie te weten te komen. Ter voorbereiding is een topiclijst gemaakt, terug te vinden in de bijlage. Uit de diepte-interviews is met name een antwoord gezocht op de deelvraag over

hoe de programmering van de ensembles tot stand komt. Ook is een vergelijking gemaakt met de modellen die in het theoretisch kader worden genoemd.

Bij het Nederlands Kamerkoor is Tido Visser geïnterviewd. Visser is naast zijn functie als algemeen directeur ook verantwoordelijk voor een groot deel van het artistieke keuzeproces. Veel van de ideeën voor producties ontstaan bij hem. Daarnaast houdt Visser zich veel bezig met de subsidieaanvragen en wat daarop volgt. Bij Cappella Pratensis is Ankie Til geïnterviewd, in de functie van zakelijk leider. De belangrijkste vereisten aan deze sleutelpersonen is dat zij een beslissende of sterk adviserende rol hebben in het artistieke keuzeproces, zowel in het bepalen van de inhoudelijke programma's als waar deze uitgevoerd worden.¹⁹ Bij de analyse van de interviews is gebruik gemaakt worden van codeerschema's. De codes zijn aan de hand van de topiclijsten en transcripten bepaald. Door middel van de codeerschema's worden alle interviews op dezelfde manier geanalyseerd. De verschillende bovenstaande methoden worden gezamenlijk gebruikt om de deelvragen en hoofdvraag te beantwoorden.

---

¹⁹ In eerste instantie had ik het onderzoek alleen op Nederlands Kamerkoor en Cappella Amsterdam toegespitst, maar gezien de recente ontwikkelingen bij Cappella Amsterdam rondom de onverwachte afwijzing van het Fonds Podiumkunsten, het aftreden van de zakelijk leider en het intreden van een interim bestuur, was het helaas niet mogelijk om bij dit koor een interview af te nemen. Om deze reden heb ik besloten op Cappella Pratensis erbij te betrekken.

4. Invloed politieke klimaat op het Fonds Podiumkunsten

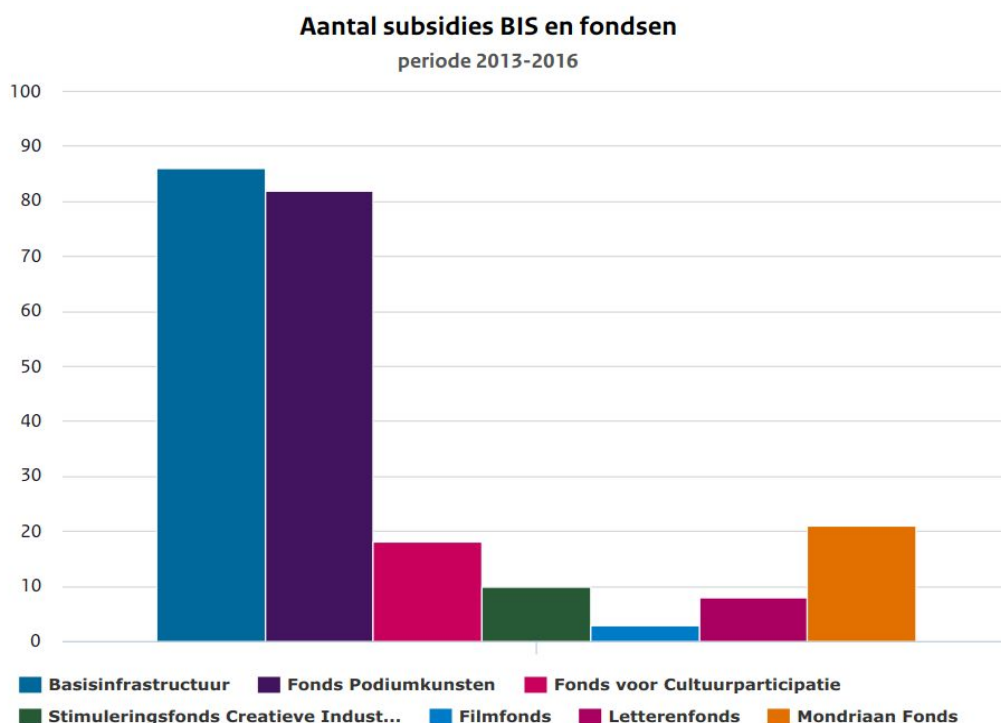
In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de vraag in hoeverre het heersende politieke klimaat van invloed is op het Fonds Podiumkunsten.

Het Fonds Podiumkunsten is opgericht op 1 november 2007, uit een fusie tussen het Fonds voor de Scheppende Toonkunst (FST), het Fonds voor Podiumprogrammering en Marketing (FPPM) en het Fonds voor Amateurkunst en Podiumkunsten (FAPK). Het Fonds Podiumkunsten wordt gefinancierd door het overheid, meer specifiek het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.²⁰ Vanuit de Rijksoverheid zijn er als Nederlandse culturele instelling verschillende manieren om gesubsidieerd te worden. Overkoepelend is er de Basisinfrastructuur (BIS). De BIS omvat instellingen en fondsen die rechtstreeks vanuit het Rijk subsidie ontvangen. Eens in de vier jaar kunnen instellingen hiervoor een aanvraag doen en na goedkeuring ontvangen zij voor vier jaar subsidie. In de periode 2013-2016 subsidieerde de BIS in totaal 84 instellingen en zes fondsen. In totaal verstrekten deze zes fondsen 140 meerjarige subsidies, waarvan 82 vanuit het Fonds Podiumkunsten. Het Fonds Podiumkunsten is hierdoor naast de BIS veruit de grootste subsidieverstrekker voor instellingen.²¹ De verdeling is terug te zien in Figuur 3. De kolom ‘Basisinfrastructuur’ representeert de subsidies voor de instellingen uit de BIS en niet de fondsen die vanuit de BIS gefinancierd worden. Deze fondsen staan naast de kolom ‘Basisinfrastructuur’ afgebeeld.

---

²⁰ “Over het Fonds” Fonds Podiumkunsten, geraadpleegd op 8 juni 2017, http://fondspodiumkunsten.nl/nl/over_het_fonds/.

²¹ “Culturele Basisinfrastructuur en Fondsen” Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, geraadpleegd op 8 juni 2017, <https://www.ocwincijfers.nl/cultuur-media/inhoud/cultuur-algemeen/culturele-basisinfrastructuur-bis>.

Figuur 3: Aantal subsidies BIS en fondsen, Gegevensbank OCW²²

De Rijksoverheid kent een aantal speerpunten, waarop de subsidieaanvragers van de BIS beoordeelt worden. Op deze manier kan de politiek, of meer specifiek het Ministerie OCW, beïnvloeden wat de richting is van het Fonds Podiumkunsten. De speerpunten voor de periode 2013-2016 zijn cultuureducatie, vernieuwing en talent, ondernemerschap en internationalisering.²³ Het budget voor de meerjarige activiteitensubsidie van het Fonds voor de periode 2013-2016 heeft flink te lijden gehad van de bezuinigingsmaatregelen voortkomend uit het regeerakkoord uit 2012 (VVD/PvdA). In totaal is het budget van het Fonds met dertig procent afgenomen. Om deze reden is ondernemerschap een belangrijke factor geworden bij het beoordelen van een instelling: hierbij wordt onder andere gekeken

²² “Culturele Basisinfrastructuur en Fondsen” Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, geraadpleegd op 8 juni 2017,

<https://www.ocwincijfers.nl/cultuur-media/inhoud/cultuur-algemeen/culturele-basisinfrastructuur-bis>.

²³ In de periode 2013-2016 zijn de speerpunten vanuit de Rijksoverheid als volgt geformuleerd: *Cultuureducatie*: zo veel mogelijk kinderen en jongeren komen in aanraking met de rijkdom van cultuur; *Vernieuwing en talent*: kunstinstellingen krijgen de mogelijkheid kunst te ontwikkelen en te laten zien die nog niet bij een breed publiek bekend is; *Ondernemerschap*: instellingen versterken hun band met (mogelijke) financiers, boren andere inkomstenbronnen aan en zoeken nieuwe markten. Op die manier vergroten zij hun inkomsten. De instellingen krijgen hierbij ondersteuning van het Rijk; *Internationalisering*: de culturele sector heeft mogelijkheden om zich internationaal te presenteren. Bijvoorbeeld door uitwisseling van kunst of in kunst- en cultuurprogramma's. Bron: “Culturele Basisinfrastructuur en Fondsen” Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, geraadpleegd op 8 juni 2017,

<https://www.ocwincijfers.nl/cultuur-media/inhoud/cultuur-algemeen/culturele-basisinfrastructuur-bis>.

naar of de instellingen het vermogen hebben om hun eigen inkomen te maximaliseren. De reden dat ondernemerschap belangrijker is geworden heeft te maken met de hergeformuleerde speerpunten vanuit de Rijksoverheid. Pluriformiteit, geografische spreiding, talentontwikkeling en artistieke kwaliteit bleven een belangrijke rol spelen.²⁴

Een andere manier waarom de politiek invloed kan hebben op wat het Fonds doet, is door het beschikbaar stellen van een eenmalig bedrag met een specifiek doel. Een voorbeeld hiervan is de honoreringsregeling: minister Bussemaker (Minister OCW, kabinet Rutte II) besloot dat er honoreringsregelingen zouden moeten komen om de onderbetaling van kunstenaars tegen te gaan. Het Fonds Podiumkunsten heeft eenmalig €600.000 euro gekregen om de huidige verdienmodellen te vernieuwen.²⁵

Er zijn vanuit de politiek verschillende mogelijkheden waarmee zij de bestedingen van het Fonds Podiumkunsten kunnen beïnvloeden. Enerzijds zijn dat de eenmalige budgetten met een specifiek doel. Anderzijds is dat de meerjarige activiteitensubsidie. In beiden gevallen kan het Ministerie OCW doelen en speerpunten geven, waar de subsidiënten aan dienen te voldoen. Deze doelen en speerpunten zijn afhankelijk van de partijen die zitting hebben in de regering en de Minister OCW. De specifieke besteding van het budget is echter wel aan het Fonds zelf. De beslissing voor de besteding wordt gemaakt aan de hand van beoordelingen van de beoordelingscommissie van het Fonds.

---

²⁴ “Jaarverslag Fonds Podiumkunsten 2016” Fonds Podiumkunsten, te downloaden via http://fondspodiumkunsten.nl/nl/over_het_fonds/publicaties/jaarverslag_2016/, p. 10-12.

²⁵ “Minister Bussemaker wil regelen dat kunstenaars beter worden betaald” NRC.nl, geraadpleegd op 10 juni 2017, <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/06/01/minister-bussemaker-wil-regelen-dat-kunstenaars-be-2541834-a925338>

5. Verschillen tussen de koren volgens het Fonds Podiumkunsten

De dit hoofdstuk wordt besproken waarom kreeg het Nederlands Kamerkoor wel subsidie kreeg toegewezen en Cappella Amsterdam en Cappella Pratensis niet en op welke vlakken deze koren van elkaar verschillen. Deze vraag is beantwoord aan de hand van de aanvragen voor de Meerjarige Activiteitensubsidie uit 2016 voor de periode 2017-2020 bij het Fonds Podiumkunsten en de beoordeling van het Fonds op deze aanvraag.

De artistieke kwaliteit van Cappella Amsterdam is beoordeeld met ‘ruim voldoende’. De commissie prijst het koor om haar hoge niveau en chef-dirigent Daniel Reuss als uitmuntende dirigent. Het koor wordt omschreven als flexibel en veelzijdig. De beoordelingscommissie twijfelt over de strategische samenwerkingen: zij heeft het idee dat producties die door derden zijn geïnitieerd de overhand krijgen. Daarnaast heeft de commissie het idee dat het koor te weinig regie neemt over een artistieke visie voor de toekomst. Het repertoire van het koor noemt de commissie smaakvol, maar teveel volgens een gebaand pad.²⁶

De artistieke kwaliteit van het Nederlands Kamerkoor beoordeelt de commissie met ‘zeer goed’. De commissie spreekt haar vertrouwen uit in de in 2016 toetredende chef-dirigent Peter Dijkstra. Als sterke punten worden de kleurrijke en zuivere samenzang, de excellente uitvoeringen en feilloze interpretatie genoemd. Daarnaast spreekt de commissie waardering uit voor het educatieproject ‘Zingen doe je samen!’ waarbij het Nederlands Kamerkoor optreedt als boegbeeld en inspirator voor de Nederlandse koorwereld. De transparantie en zelfreflectie bij het koor geven de commissie het vertrouwen dat de bijzondere kwaliteit van het koor in de toekomst gewaarborgd blijft.²⁷

De artistieke kwaliteit van Cappella Pratensis wordt - net als Cappella Amsterdam, beoordeeld met ‘ruim voldoende’. Zowel het vakmanschap van de individuele zangers als de samenzang van het ensemble worden geprezen. Ook is de commissie tevreden over de

---

²⁶ “Cappella Amsterdam” Fonds Podiumkunsten, geraadpleegd op 23 mei 2017, http://meerjarigeadvieszen.fondspodiumkunsten.nl/advieszen/cappella_amsterdam/.

²⁷ “Nederlands Kamerkoor” Fonds Podiumkunsten, geraadpleegd op 23 mei 2017, http://meerjarigeadvieszen.fondspodiumkunsten.nl/advieszen/nederlands_kamerkoor/.

artistieke leiding in handen van Stratton Bull. De commissie ziet Cappella Pratensis als ‘de hoeders van een bijzonder stuk erfgoed’.²⁸

Het ondernemerschap van Cappella Amsterdam en Cappella Pratensis wordt bij beiden als ‘zwak’ beoordeeld. De financiële situatie van Cappella Amsterdam is stabiel. In de begroting staan echter verschillende niet-onderbouwde inkomensstijgingen en de commissie acht deze stijgingen niet aannemelijk en haalbaar.²⁹ De financiële situatie van Cappella Pratensis is niet stevig. Ook vindt de commissie de verwachting rondom de toename van het aantal uitvoeringen onrealistisch.³⁰ Hiertegenover wordt het ondernemerschap van het Nederlands Kamerkoor beoordeeld met ‘ruim voldoende’: de organisatie is eind 2015 financieel gezond, de begrotingsontwikkeling is niet op alle punten realistisch maar de expertise en flexibiliteit die de organisatie de afgelopen jaren heeft laten zien zorgt bij de commissie voor het vertrouwen in een goede balans tussen risico en ambitie en vind het positief dat de organisatie ambitie toont in het verwerven van eigen inkomsten.³¹

De pluriformiteit bij Cappella Amsterdam en Cappella Pratensis wordt beiden beoordeeld met ‘neutraal’. Het repertoire van Cappella Amsterdam is grotendeels klassiek en dat is ruim vertegenwoordigd op de Nederlandse podia. Het hedendaagse repertoire wordt vooral uitgevoerd in coproducties, waarbij de commissie van mening is dat deze vooral toe te schrijven zijn aan de betreffende samenwerkingspartners.³² Het repertoire van Cappella Pratensis omvat polyfone vocale muziek uit de late middeleeuwen en renaissance (periode 1450-1600) en levert daarmee geen bijzondere bijdrage levert aan de pluriformiteit omdat dit specifieke genre ruim genoeg vertegenwoordigd is op de Nederlandse podia.³³ Dit lijkt tegenstrijdig met de ‘artistieke kwaliteit’, waar Cappella Pratensis wordt geprezen om het feit dat zij vanwege hun programmering, hoeders zijn van een bijzonder stuk erfgoed. Het Nederlands Kamerkoor wordt op dit punt beoordeeld met ‘ruim voldoende’. De commissie stelt dat het Nederlands Kamerkoor een aanzienlijke bijdrage aan de pluriformiteit levert

---

²⁸ “Cappella Pratensis” Fondspodiumkunsten, geraadpleegd op 6 juni 2017, http://meerjarigeadviezen.fondspodiumkunsten.nl/adviezen/cappella_pratensis/.

²⁹ Fonds Podiumkunsten, “Cappella Amsterdam”.

³⁰ Fonds Podiumkunsten, “Cappella Pratensis”.

³¹ Fonds Podiumkunsten, “Nederlands Kamerkoor”.

³² Fonds Podiumkunsten, “Cappella Amsterdam”.

³³ Fonds Podiumkunsten, “Cappella Pratensis”.

vanwege het educatieprogramma *Zingen doe je samen!* en de samenwerkingen met jonge makers en makers uit andere muzikale genres.³⁴

Op geografische spreiding wordt Cappella Amsterdam beoordeeld met ‘voldoende’: de commissie is van mening dat het koor een beperkte bijdrage levert aan de spreiding.³⁵ Het Nederlands Kamerkoor wordt op datzelfde onderdeel beoordeeld met ‘ruim voldoende’, het aandeel concerten dat in andere steden en regio’s dan Amsterdam en Utrecht is gespeeld is in vergelijking met andere podiumkunstinstanties groot.³⁶ Cappella Pratensis wordt op dit onderdeel zelfs beoordeeld met ‘goed’. Deze beoordeling heeft het ensemble te danken aan aan het feit dat zij gevestigd is in ‘s Hertogenbosch. Het aandeel concerten in andere steden en regio’s is echter vrij klein.³⁷

Het onderdeel talentontwikkeling is bij Cappella Amsterdam en Cappella Pratensis niet van toepassing, zij hebben hier geen aparte aanvraag voor ingediend. Het Nederlands Kamerkoor vraagt subsidie aan voor NKK NXT, deze aanvraag wordt gehonoreerd. Hierin worden de plannen als helder omschreven. NKK NXT begeleidt zangers in de ontwikkeling naar een zelfstandige beroepspraktijk.

	<i>Cappella Amsterdam</i>	<i>Nederlands Kamerkoor</i>	<i>Cappella Pratensis</i>
<i>Artistieke kwaliteit</i>	Ruim voldoende	Zeer goed	Ruim voldoende
<i>Ondernemerschap</i>	Zwak	Ruim voldoende	Zwak
<i>Pluriformiteit</i>	Neutraal	Ruim voldoende	Neutraal
<i>Geografische spreiding</i>	Voldoende	Ruim voldoende	Goed

Figuur 4: Beoordelingen Fonds Podiumkunsten Meerjarige Activiteitensubsidies (periode 2017-2020)³⁸

³⁴ Fonds Podiumkunsten, “Nederlands Kamerkoor”.

³⁵ Fonds Podiumkunsten, “Cappella Amsterdam”.

³⁶ Fonds Podiumkunsten, “Nederlands Kamerkoor”.

³⁷ Fonds Podiumkunsten, “Cappella Pratensis”.

³⁸ Fonds Podiumkunsten, “Meerjarige activiteitensubsidies”.

Concluderend valt te zeggen dat Cappella Amsterdam en Cappella Pratensis op al bovengenoemde criteria lager scoren dan het Nederlands Kamerkoor. De verschillen tussen de ensembles zijn volgens de beoordelingscommissie van het Fonds onder andere het initiatief voor bijzondere samenwerkingsprojecten (het Nederlands Kamerkoor heeft hier een sterkere eigen visie in), het Nederlands Kamerkoor levert ten opzichte van Cappella Amsterdam een grotere bijdrage aan de pluriformiteit: het ensemble geeft meer concerten in steden en regio's buiten Amsterdam en Utrecht en bij het Nederlands Kamerkoor wordt het ondernemerschap beoordeeld met 'ruim voldoende', in plaats van 'zwak' zoals bij Cappella Amsterdam en Cappella Pratensis. Opvallend is dat het grootste verschil zichtbaar is bij 'ondernemerschap', wat draait om het maximaliseren van de inkomensbronnen. Dit is het enige onderdeel waarbij het Nederlands Kamerkoor aanzienlijk hoger scoort dan de andere koren. Hierdoor speelt de vraag op of de factor 'ondernemerschap' zwaarder weegt, of misschien zelfs doorslaggevend is?

6. Totstandkoming van het programma

In dit hoofdstuk wordt aan de hand van de afgenomen interviews besproken hoe het Nederlands Kamerkoor en Cappella Pratensis tot hun programmering komen. Zoals in de inleiding geschreven is, is er bij Cappella Amsterdam geen interview afgenomen. Om deze reden zal dit hoofdstuk niet de totstandkoming van de programmering bij Cappella Amsterdam beschrijven. De transcripten van de interviews zijn te vinden in de bijlage.

Cappella Pratensis is een kleine organisatie: er zijn achter de schermen maar twee mensen werkzaam. Dit zijn de artistiek directeur, Stratton Bull, en de zakelijk manager, Ankie Til. De artistiek directeur bepaalt de programmering: hij beslist over het repertoire. Wel bespreken zij de uitvoeringspraktijk en of het repertoire ook mogelijk afzetgebied heeft.

Cappella Pratensis voert muziek uit uit de periode 1450-1600, de ‘Gouden Eeuw van Brabant’. De programmering valt daar grotendeels binnen. Til noemt de uitvoeringspraktijk als mogelijkheid voor publieksverbreding: ‘Eén van de commentaren die wij vaak krijgen is dat het saai is om naar te kijken: acht mannen die om zo’n standaard heen staan. Dat is wel één van de discussies die we voeren: hoe kun je het ook voor het oog aantrekkelijk krijgen. Daarom hebben we ook een plan gemaakt om rondom een concert dingen met multimedia te doen. Maar dat staat allemaal in de ijskast vanwege de huidige financiële situatie.’³⁹

Een andere mogelijkheid voor publieksverbreding is verbreding van het repertoire. Dit krijgt bijvoorbeeld vorm bij een concert in Italië, waarbij materiaal wordt gezongen uit Italië. Op die manier blijft het artistieke doel (authentieke repertoire uit de koorboeken) gewaarborgd, maar is er wel sprake van een verbreding ten opzichte van wat de oorspronkelijke keuze van repertoire zou zijn. Hier wordt de programmering dus niet alleen bepaald door de artistieke visie, maar ook door het doel om het publiek te verbreden.

Bij dit ensemble is het concept *decision makers* toepasbaar.⁴⁰ Omdat er binnen de verschillende fondsen, zowel op landelijk als regionaal niveau, geen geld beschikbaar is voor dit ensemble, krijgt dit ensemble niet de mogelijkheid om zich verder te ontwikkelen. Om deze reden is de ruimte die het koor krijgt zeer nauw. Volgens de verschillende logica die Gielen beschrijft, valt de programmeringslogica van Cappella Pratensis met name onder de

---

³⁹ Interview Ankie Til, bijlage 10.3.

⁴⁰ Pascal Gielen. *Kunst in netwerken: Artistieke selecties in de hedendaagse dans en de beeldende kunst* (Tielt: Lannoo Campus, 2011), p 11-12.

‘collectieve inhoudslogica’, het gaat niet per se om de artistieke overtuiging van de programmeur, maar meer om de rol dat het artistieke product inneemt: de context van de tijd en locatie waar het stuk uitkomt is van groot belang.⁴¹ De selectiemechanismen van Keunen⁴² zijn niet allemaal van toepassing: de persoonlijke smaak van de programmeur is niet leidend (de doelstellingen van het ensemble overbruggen verschillende programmeurs) en de positie in het veld zijn niet relevant voor de programmering. De wenselijkheid van de organisatie is wel doorslaggevend, op het vlak dat het wenselijk is dat de programmeur zich aan de doelstellingen van de organisatie houdt.

Tido Visser is algemeen directeur bij het Nederlands Kamerkoor en daarmee verantwoordelijk voor het gehele beleid: zowel artistiek als zakelijk. Peter Dijkstra, chef-dirigent, en Jasper Schweppe, artistiek coördinator en zanger in het koor, helpen bij het uitwerken van de programma’s. In het interview geeft Visser aan dat hun doelgroep relatief oud is, maar ze wel graag ook een jonger publiek aan willen spreken. Hier passen ze de programmering op aan: zij proberen het jongere publiek aan te spreken met een minder traditionele programmering. Ook proberen ze door in de traditionele programmering minder traditionele aspecten toe te voegen, het publiek langzaam maar zeker ‘op te voeden’. Een voorbeeld hiervan is niet alle zangers op het podium, maar bewegend door de zaal of om het publiek heen.

Het Nederlands Kamerkoor heeft als doel om duizend jaar koormuziek te brengen. Zij voeren dus zowel middeleeuws repertoire uit als hedendaagse opdracht-composities en alles wat daartussen zit. Wat betreft de eigen artistieke visie van Visser: zijn voorkeur ligt bij programma’s die kunst en maatschappij met elkaar verbinden. Visser geeft aan niet specifiek te kijken naar wat andere koren doen: de programmering is vaak ongeveer twee jaar vooruit bepaald, dus je weet ook niet wat andere koren doen. Daarnaast vindt hij het belangrijk om op het eigen koor de concentreren en bezig te zijn met wat voor zichzelf urgent is en ze willen vertellen/uitdragen met de programmering.

In het geval van de programmering van het Nederlands Kamerkoor speelt de artistieke overtuiging van de programmeur een grote rol. De programmeur probeert los te komen van

---

⁴¹ Pascal Gielen. *Waardenregimes in artistieke selectieprocessen* (Amsterdam: Boekmanstichting Amsterdam, 2002), p. 6-12.

⁴² Gert Keunen. *Alternative mainstream: over selectiemechanismen in het popmuziekcircuit* (Leuven: Uitgeverij LannooCampus, 2013), p. 291.

de collectieve contextlogica: door zich niet te houden aan de bestaande conventies hoopt hij een nieuw publiek aan te spreken. Van tweede-orde selectie⁴³ is geen sprake bij deze organisatie. Visser geeft aan dat andermans selectie overnemen niet mogelijk is gezien het feit dat er enkele jaren vooruit geprogrammeerd wordt. De individuele logica zou wel van toepassing zijn als het zou gaan om een eigen artistieke visie en op dat punt *matcht* het ook met individuele autonomie. Bij de individuele logica draait het echter ook om de persoonlijke smaak van een programmeur, dat punt lijkt hier minder van toepassing. Zo vindt Visser het relevant om programma's neer te zetten die kunst en maatschappij met elkaar te verbinden, maar iets relevant vinden staat niet per definitie gelijk aan het mooi vinden.

De koren zijn in de programmering met name bezig met het nastreven van hun eigen doelen. Daarnaast vinden zij beiden publieksverbreding belangrijk. Zij dragen dit beiden niet zozeer uit binnen het programma op zich, maar met name in de uitvoeringspraktijk. Zo wil Cappella Pratensis zich meer bezighouden met bijvoorbeeld het gebruik van multimedia. Ook het Nederlands Kamerkoor maakt gebruik van minder traditionele manieren om het publiek te verbreden: bijvoorbeeld door de zangers te laten bewegen door de zaal of om het publiek heen te staan.

---

⁴³ Gert Keunen. *Alternative mainstream: over selectiemechanismen in het popmuziekcircuit* (Leuven: Uitgeverij LannooCampus, 2013), p. 291.

7. Aanpassingen bij de instellingen n.a.v. subsidieverdeling

In dit hoofdstuk wordt besproken welke verschillen er zichtbaar zijn bij de organisaties sinds de zomer van 2016 en in hoeverre deze te koppelen zijn aan de bekendmaking van de subsidieverdeling van het Fonds Podiumkunsten.

Cappella Pratensis heeft tot op heden nog geen subsidie toegekend gekregen van het Fonds Podiumkunsten. Uit het interview met Ankie Til blijkt met name dat een subsidie van het Fonds zou helpen om uit de vicieuze cirkel te komen waar het koor zich momenteel in bevindt: ‘De financiële situatie is een beperking voor ons. Het is doodzonde, want je komt in een vicieuze cirkel. Wij weten ook wel dat we een aantal stappen zouden moeten zetten omdat het publiek meer en meer een concert alleen niet meer genoeg vindt - met alles wat er op dit moment aangeboden wordt. Dit geldt zeker voor de jongere generatie. Je moet voor die generatie op meerdere niveaus dingen bieden. Dat behoort niet tot onze mogelijkheden gezien onze financiële situatie dus op die manier nadenken over een verbreding van het publiek is voor ons heel lastig. En daarmee zit je ook in die vicieuze cirkel en je komt er dan ook niet uit. Het één versterkt het ander weer.’⁴⁴

In het geval van Cappella Amsterdam zijn er een hoop ontwikkelingen geweest na de afwijzing in de zomer van 2016. Allereerst zijn er zogenaamde ‘voorvechters’ geïntroduceerd. ‘Voorvechters’ kunnen het koor op twee manieren steunen: enerzijds door een vrije bijdrage te doneren en anderzijds met een structurele gift van minimaal €1.000 per jaar.⁴⁵ Het koor heeft voor de eerste helft van 2017 een frictiebedrag ontvangen van het Fonds Podiumkunsten, met als doel om de lopende projecten en zaken af te kunnen handelen. In combinatie met de bijdragen van de ‘voorvechters’ heeft dit tot gevolg dat Cappella Amsterdam in ieder geval voor de rest van 2017 gedekt is en de geplande projecten kan uitvoeren.⁴⁶

---

⁴⁴ Interview Ankie Til, bijlage 10.3.

⁴⁵ “Vriendenactie voortbestaan Cappella Amsterdam” Cappella Amsterdam, geraadpleegd op 16 juni 2017, <http://www.cappellaamsterdam.nl/word-voorvechter.html>.

⁴⁶ “Kamerkoor Cappella Amsterdam op rand afgrond door subsidieafwijzing” De Volkskrant, geraadpleegd op 16 juni 2017, <http://www.volkskrant.nl/muziek/kamerkoor-cappella-amsterdam-op-rand-afgrond-door-subsidieafwijzing~a4482856>.

Een andere ontwikkeling bij Cappella Amsterdam is het aftreden van zakelijk leider Anna Becker en het aantreden van twee zakelijk leiders ad interim. Deze zakelijk leiders a.i. zijn op zoek naar een nieuwe zakelijk leider per september 2017 die de belangrijke taak heeft om externe middelen te werven om het koor overeind te houden en de zorg er voor dragen dat het koor relevant blijft en in 2020 wel weer aan de eisen kan voldoen om subsidie te ontvangen.⁴⁷

In het geval van het Nederlands Kamerkoor is het lastig te zeggen wat er is veranderd bij de organisatie naar aanleiding van de bekendmaking van de subsidieverdeling. Met de bijdrage die het koor heeft ontvangen kunnen zij in ieder geval de geplande projecten uitvoeren voor de komende vier jaar. Daarnaast geeft de financiële bijdrage het koor de ruimte om verder te kijken, zo blijkt uit het interview met Visser: *‘In de cultuurnota is het trekken van een cultureel divers publiek een belangrijk punt. Hoe proberen jullie dat te doen?’* - ‘... Deze vraag in de algemene zin is er een die ik mij tot doel heb gesteld in de periode 2017-2020 hardop te stellen. Dat betekent dat je je allereerst bewust bent van het feit dat je te maken hebt met een veranderende demografische samenstelling van de Nederlandse samenleving als het gaat om culturele achtergrond. Vervolgens moet je dat bewustzijn vertalen in wat de rol van het kamerkoor moet zijn in 2050.’⁴⁸

Het koor heeft een aparte talentontwikkelingsbijdrage ontvangen voor het project NKK NXT. Door middel van deze bijdrage is het project inmiddels opgestart. In dit geval is de invloed van de subsidie direct te herleiden.

Uit bovenstaande valt te concluderen dat de invloed van de bekendmaking op de ensembles heel wisselend is. Voor het ensemble dat geen subsidie kreeg en nu nog steeds niet (Cappella Pratensis) geldt dat zij heel beperkt blijven in hun mogelijkheden en dat zij zonder het ontvangen van de subsidie, zich ook niet kunnen ontwikkelen om in de toekomst wel aan de vereisten te voldoen. Cappella Amsterdam is met name bezig met oplossingen zoeken om alsnog hun producties voort te kunnen zetten. Het Nederlands Kamerkoor kan met deze subsidie de geplande projecten voortzetten en zich daarnaast verder ontwikkelen, onder andere met de extra bijdrage voor talentontwikkeling.

---

⁴⁷ “Cappella Amsterdam zoekt Zakelijk Leider” Cappella Amsterdam, laatst geraadpleegd op 20 mei 2017, www.cappellaamsterdam.nl/nieuws/Cappella-Amsterdam-zoekt-zakelijk-leider.html.

⁴⁸ Interview Tido Visser, bijlage 10.2.

8. Conclusie

Het Fonds Podiumkunsten heeft een zekere invloed heeft op de keuzes die de ensembles maken. Enerzijds is dit in een beperkende rol, wanneer een ensemble geen subsidie krijgt en dit beperkt in de mogelijkheden en het ontwikkelen van het ensemble. Het ensemble komt hierdoor in een neerwaartse spiraal terecht, omdat zij zonder de bijdrage meer bezig zijn met ‘overleven’ dan bijvoorbeeld het aantrekken van een nieuw publiek. Ook zijn zij niet of minder ‘financieel gezond’, zoals bij het Fonds onder ‘ondernemerschap’ beoordeeld wordt. Het Fonds heeft een verrijkende rol voor de ensembles die wel een subsidie krijgen. Zij krijgen meer ruimte en mogelijkheden door de structurele financiële ondersteuning. Met deze ondersteuning kunnen zij zich dusdanig ontwikkelen dat zij na vier jaar opnieuw aan de eisen zullen voldoen en komen zij in een opwaartse spiraal terecht.

De invloed die hierboven besproken is is met name op langere termijn en gaat over de invloed na het subsidiebesluit. De invloed op de periode vóór de aanvraag (het willen voldoen aan de vereisten/beoordelingscriteria) is lastig te meten, omdat bijvoorbeeld de geografische spreiding een combinatie van factoren is: ondanks dat het goed voor het ensemble is om overal in het land concerten te geven, moet dit ook rendabel en haalbaar zijn, wat in het geval van Cappella Pratensis erg lastig blijkt te zijn. Ook moet het betreffende ensemble geboekt worden in een bepaalde zaal en moet er publiek voor zijn. Een andere reden dat de invloed van de beoordelingscriteria lastig te meten is is dat de motieven voor een bepaalde programmering alleen te meten zijn door interviews en het onzeker is of de geïnterviewden volledige openheid geven en of zij zich bewust zijn van de invloed - of dat het wellicht onbewust van invloed is. Ook worden bepaalde vragen niet gesteld om sturing te voorkomen. In het geval van de verschillende educatieprogramma's van het Nederlands Kamerkoor en hun manieren om een jonger publiek aan te spreken zou het kunnen dat zij dit doen omdat zij hiermee hoog scoren op de beoordelingscriteria van het Fonds Podiumkunsten en niet per se omdat het hun doel is om hun publiek te verjongen. Andersom zou het ook kunnen dat zij dit doen om een houdbaar ensemble te zijn wanneer zij geen of minder subsidie zouden krijgen, omdat zij op deze manier meer inkomsten generaliseren. Bij dit voorbeeld is het waarschijnlijk dat het een combinatie van verschillende factoren is.

Het is lastig om in deze korte tijdsperiode een onderzoek te plannen. Hierdoor moeten verschillende afwegingen worden gemaakt. Ik heb voor dit eindwerkstuk te weinig tijd gehad

om alle interviews af te nemen zoals ik dat in eerste instantie gepland had. Indien dit onderzoek over een langere tijd verspreid was geweest, had ik de geannuleerde interviews opnieuw kunnen plannen en wellicht ook vervolginterviews kunnen afnemen. Het niet kunnen interviewen van Cappella Amsterdam was een tegenvaller tijdens het schrijven van dit eindwerkstuk. Ik ben echter tevreden over de optie om Cappella Pratensis erbij te betrekken. Een ander punt is dat de effecten van de afwijzing bij Cappella Amsterdam lastig te benoemen zijn, omdat zij een oplossing hebben gevonden voor het jaar 2017. In het jaar 2018 zal blijken wat de effecten zijn op de organisatie.

9. Bibliografie

Interviews

Interview met Ankie Til, zakelijk manager Cappella Pratensis. Telefonisch: woensdag 31 mei 2017.

Interview met Tido Visser, algemeen directeur Nederlands Kamerkoor. Utrecht: dinsdag 25 oktober 2016.

Wetenschappelijke bronnen

Adema, H. *De Bekoring: facetten van de koorzang in Nederland*. Stichting Samenwerkende Nederlandse Korenorganisaties, 1994.

Becker, Howard. *Art Worlds*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press, 1982.

Broek, A. van der. *Kunstminnend Nederland?* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2013.

Chong, Derrick. *Arts management*. Londen: Routledge, 2002.

Digitale bibliotheek voor Nederlandse letteren. "Veldtheorie." Laatst geraadpleegd op 15 juni 2017. http://www.dbnl.org/tekst/dela012alge01_01/dela012alge01_01_04257.php.

Geerts, Gerrit. *Klassieke muziek programmeren in België en Nederland: speelveld, spelers en spelregels*. Antwerpen: Masterthesis faculteit Politieke en Sociale wetenschappen, Universiteit van Antwerpen, 2012.

Gielen, Pascal. *Kunst in netwerken: Artistieke selecties in de hedendaagse dans en de beeldende kunst*. Tiel: Lannoo Campus NV, 2011.

Gielen, Pascal. *Waardenregimes in artistieke selectieprocessen*. Amsterdam: Boekmanstichting Amsterdam, 2002.

Keunen, Gert. *Alternative mainstream: over selectiemechanismen in het popmuziekcircuit*. Leuven: Uitgeverij LannooCampus, 2013.

Samama, L., 'Choral music and tradition in Europe and Israel' in *The Cambridge Companion to Choral Music*, ed. A. de Quadros (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), pp. 77-103.

Overige bronnen

Cappella Amsterdam. "Cappella Amsterdam zoekt Zakelijk Leider." Laatst geraadpleegd op 20 mei 2017.

www.cappellaamsterdam.nl/nieuws/Cappella-Amsterdam-zoekt-zakelijk-leider.html.

Cappella Amsterdam. "Vriendenactie voortbestaan Cappella Amsterdam." Laatst geraadpleegd op 16 juni 2017.

<http://www.cappellaamsterdam.nl/word-voorvechter.html>.

Contemporary Classical - Thea Derks. "Fonds Podiumkunsten handhaast subsidiestop Cappella Amsterdam." Laatst geraadpleegd op 15 juni 2017. <https://thederks.wordpress.com/2017/04/04/fonds-podiumkunsten-handhaaft-subsidiestop-cappella-amsterdam/>.

- Fonds Podiumkunsten. “Cappella Amsterdam.” Laatst geraadpleegd op 24 mei 2017. http://meerjarigeadvieszen.fondspodiumkunsten.nl/adviezen/cappella_amsterdam/.
- Fonds Podiumkunsten. “Cappella Pratensis.” Laatst geraadpleegd op 6 juni 2017. http://meerjarigeadvieszen.fondspodiumkunsten.nl/adviezen/cappella_pratensis/.
- Fonds Podiumkunsten. “Jaarverslag Fonds Podiumkunsten 2016. Te downloaden via http://fondspodiumkunsten.nl/nl/over_het_fonds/publicaties/jaarverslag_2016/.
- Fonds Podiumkunsten. “Meerjarige activiteitensubsidies.” Laatst geraadpleegd op 24 mei 2017. <http://meerjarigeadvieszen.fondspodiumkunsten.nl/adviezen/>.
- Fonds Podiumkunsten. “Nederlands Kamerkoor.” Laatst geraadpleegd op 24 mei 2017. http://meerjarigeadvieszen.fondspodiumkunsten.nl/adviezen/nederlands_kamerkoor/.
- Fonds Podiumkunsten. “Over het Fonds.” Laatst geraadpleegd op 8 juni 2017. http://fondspodiumkunsten.nl/nl/over_het_fonds/.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. “Culturele Basisinfrastructuur en Fondsen.” Laatst geraadpleegd op 8 juni 2017. <https://www.ocwincijfers.nl/cultuur-media/inhoud/cultuur-algemeen/culturele-basisinfrastructuur-bis>.
- Nederlands Kamerkoor. “Jaarverslag 2015.” Laatst geraadpleegd op 27 juni 2017. Te downloaden via <https://www.nederlandskamerkoor.nl/anbi-gegevens/nkk-fin-jaarverslag-2015/>.
- NRC.nl. “Kamerkoor Cappella gaat door, ondanks subsidie-afwijzing.” Laatst geraadpleegd op 14 juni 2017. <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/04/04/kamerkoor-cappella-gaat-door-ondanks-herhaalde-subsidie-afwijzing-7914251-a1553157>.
- NRC.nl. “Cappella: ‘Niemand zag dit aankomen’.” Laatst geraadpleegd op 24 mei 2017. <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/08/02/cappella-niemand-zag-dit-aankomen-a1514381>.
- NRC.nl. “Minister Bussemaker wil regelen dat kunstenaars beter worden betaald.” Laatst geraadpleegd op 10 juni 2017. <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/06/01/minister-bussemaker-wil-regelen-dat-kunstenaar-s-be-2541834-a925338>
- NRC.nl. “Orkater en Cappella Amsterdam verliezen podiumsubsidie.” Laatst geraadpleegd op 24 mei 2017. <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/08/02/harde-keuzes-podiumsubsidies-3489458-a1514337>.
- Parool, Het. “Cappella Amsterdam definitief gekort op subsidie.” Laatst geraadpleegd op 15 juni 2017. <http://www.parool.nl/amsterdam/cappella-amsterdam-definitief-gekort-op-subsidie~a4483257/>.
- Red Cappella Amsterdam. “Anderen over de beslissing.” Laatst geraadpleegd op 10 juni 2017. <http://redcappella.weebly.com/anderen-over-de-beslissing.html>.
- Volkskrant, de. “Kamerkoor Cappella Amsterdam op rand afgrond door subsidie afwijzing.” Laatst geraadpleegd op 16 juni 2017.

<http://www.volkskrant.nl/muziek/kamerkoor-cappella-amsterdam-op-rand-afgrond-door-subsidieafwijzing~a4482856>.

10. Appendix

10.1. Appendix A: Topiclijsten interviews

Kennismaking

Sinds wanneer hier werkzaam

Wat houdt de functie in

Programmering & andere artistieke keuzes

Hoe zijn deze taken verdeeld binnen de organisatie

Artistieke visie

Verandering visie in de loop der jaren

Invloedrijke factoren op visie en programmering

Context: welke zakelijke en artistieke problemen

Doelgroep

Hoe selecteer je

Positie in het veld

Positie en profilering in sector + muzieklandschap

Cuncurrentie

Kansen

Bedreigingen

Subsidie

Begrippen FPK

Ondernemerschap

Pluriformiteit

Talentontwikkeling

Geografische spreiding

Hoe van toepassing op de organisatie

Reflectie bekendmaking 2017-2020

Afsluitend

Toekomstvisie

10.2. Appendix B: Transcriptie interview Tido Visser 1 (Nederlands (Kamerkoor))

- Datum: dinsdag 25 oktober, 11.00 uur.
- Geïnterviewde: Tido Visser, algemeen directeur Nederlands Kamerkoor
- Interviewer: Tim Stormer & Rosalie Zwart

Dit interview is afgenomen in het kader van de cursus *Programmering Culturele Instellingen*. Voor deze cursus hebben we in tweetallen twee interviews afgenomen bij programmeurs van culturele instellingen in Utrecht. Dit interview is uitgewerkt door Tim Stormer.

Wat houdt de functie die u op dit moment vervult bij het Nederlands Kamerkoor in?

Ik ben verantwoordelijk voor het volledige beleid, zowel artistiek als zakelijk. Onder mij heb ik een zakelijk leider. Hij houdt zich bezig met alle contracten en begrotingen en dergelijke. Daarnaast is er een chef-dirigent, die de groep traint en de kwaliteit optimaliseert en bovendien helpt bij het uitwerken van de ideeën die ik heb met betrekking tot programmeren.

Hoe bent u terecht gekomen op die positie?

Op mijn zestiende ben ik begonnen bij het Nederlands Jeugd Strijkorkest, waar ik als assistent van de manager fungeerde en de eerste brieven op moest stellen. Daarna ben ik zakelijk leider geweest van het Combattimento Consort, het barokensemble van Jan Willem de Vriend. Ook ben ik manager geweest bij mijn eigen groep, het Kassiopeia Kwintet, waar we grote projecten hebben gedaan. Daar veel geleerd over de zakelijke kant.

De artistieke kant heb ik ontwikkeld doordat mijn ouders beide musici waren en ik in een artistieke omgeving opgroeide. Ik ben naar het conservatorium gegaan en ben eigen programma's gaan ontwikkelen met eigen groepen. Op die manier ben ik uiteindelijk bij het Nederlands Kamerkoor me ook met de artistieke invulling gaan bezighouden.

Een doel van het Nederlands Kamerkoor is het levend maken van de koormuziek in Nederland. Hoe bewerkstellig je zo iets?

De koorwereld, en het Nederlands Kamerkoor met name, had toen ik aantrad een nogal stoffig imago. Aan de ene kant zijn er ontzettend veel mensen in Nederland die in een koor zingen. Maar aan de andere treedt die wereld op een onverklaarbare wijze niet heel erg naar buiten. De koorwereld heeft nou eenmaal niet een heel sexy imago. Aan de andere kant heeft de kunstvorm wel veel potentie. Als koor ben je enorm flexibel; je hebt geen instrumenten,

dus je kunt door de ruimte bewegen. Mensen die zingen kunnen dit uit hun hoofd doen en ze kunnen ook nog eens acteren als je daarom vraagt. Het is veel goedkoper dan een symfonieorkest en het is goedkoper om het in de samenleving in te brengen. Je kunt gewoon vier kinderen aan een tafel zetten en met elkaar samen zingen. Daar heb je geen instrumentenfonds voor nodig.

Er is dus ontzettend veel potentieel om het te laten aansluiten op een aantal ontwikkelingen dat op dit moment gaande is in de kunstwereld. Interdisciplinariteit is daar de belangrijkste van. Koormuziek is gemakkelijk te combineren met verschillende kunstdisciplines, maar ook met wetenschap en dergelijke. Je kunt meer met koormuziek dan, zoals gebruikelijk, met vierentwintig man in stemmig zwart op een rijtje staan en alleen naar de noten te luisteren. Dat kan ook mooi zijn, maar je kan er zoveel meer mee.

Hoe creëer je behoefte aan wat het Nederlands Kamerkoor te bieden heeft?

We zitten in een interessante periode. We hebben een oud, of relatief oud, publiek dat vooral behoefte heeft aan traditionele programmering. Aan de andere kant probeer ik ook de behoefte te creëren bij een jonger publiek, met een wat minder traditionele programmering. De vraag is hoe je hiermee omgaat. Dat is niet alleen een marketingvraagstuk maar ook een programmeringsvraagstuk. We proberen er een beetje een balans in te vinden; je probeert iedereen iets te bieden. Het valt mij op dat je de twee werelden niet zo makkelijk kunt combineren met elkaar. Dus we zijn nog wel zoekende. Moeten we wel alle doelgroepen willen betrekken bij wat we doen? Kun je niet beter een product aanbieden voor één specifieke doelgroep in plaats van ze bij elkaar proberen te krijgen?

Wat werkt daarin voor het Nederlands Kamerkoor het beste?

Ik denk dat we uiteindelijk toegroeien naar een splitsing waarbij we onze traditionele doelgroep links laten liggen in de marketing van programma's waarbij we aan het experimenteren slaan. Met het traditionele programma gaan we langzaam het publiek opvoeden door elementen in te brengen die afwijken van wat regulier is.

Volgend jaar gaan we bijvoorbeeld met het Amsterdam Sinfonietta op tour. Voor de pauze maken we een verhaallijn. We beginnen met *Immortal Bach* van Knut Nystedt waarbij alle zangers om het publiek heen staan en er een kwartet voor het publiek staat. Na het stuk komt de eerste violiste van het Amsterdam Sinfonietta op en zet de Chaconne uit de tweede

partita van Bach in. Daar zitten koraallijnen in die door de Duitse musicologe Olga Teunen opgeschreven zijn boven de Chaconne. Dat is heel mooi. Vervolgens zingen we het *In Pace Domine*, een pleidooi voor de wereldvrede en dan speelt het orkest *Symfonie no. 10* van Dimitri Schostakovich, dat gaat over oorlog en is heel heftig. In het laatste deel, het largo, staat één voor één een zanger op, totdat het hele koor staat. Vervolgens voeren we het *In Pace Domine* nog een keer uit in de versie voor koor en strijkorkest. Na de pauze doen we het Fauré requiem. Een standaard werk, maar minder standaard omdat we het ongedirigeerd doen.

Je bent dan met de ruimte aan de slag en je voegt iets toe in dat largo. De absolute purist zou zeggen “wat een schande”, maar als je het goed doet, geven de meeste mensen er geen aanstoot aan. Het is wel iets waarmee je het publiek aan net even een ander element laat ruiken.

Wat is de positie van het Nederlands Kamerkoor in het veld van koorzangers in Nederland?

De meeste klassieke amateur koorzangers zullen ons wel kennen. Ik denk dat we lang als onbenaderbaar en misschien wel arrogant en elitair te boek hebben gestaan. Dat kun je op verschillende manieren oplossen. We brengen een magazine uit. Op de voorkant staan de zangers op een lossere manier. Dat is toegankelijker dan een stijve koorfoto.

Wat misschien wel belangrijker is, is het educatieprogramma met amateurkoren ‘Zingen doe je samen’. Alleen al het feit dat je actief bezig bent met de samenwerking met amateurkoren. Verder vind ik het belangrijk dat de staf klantvriendelijk en benaderbaar is, zowel voor de musici als het publiek. De zangers moeten zelf ook realiseren dat ze benaderbaar moeten zijn voor het publiek. Daar valt nog wel wat op te winnen. Het heeft vaak te maken met bescheidenheid of een drukke agenda. Dan moet men snel weg na afloop en dergelijke. Maar als je er bewust van bent, kom je al een heel eind.

Bij het Insomnio Ensemble hebben ze een soortgelijk educatieprogramma. Bij hen spelen amateurs met de professionele musici mee tijdens hun uitvoeringen. Is dat bij jullie ook een overweging geweest?

Je team is zo goed als je zwakste schakel. Mensen kopen een kaartje voor de wereldtop. Zij rekenen niet op een concert van het Nederlands Kamerkoor met een amateurkoor. Net zo absurd zou het zijn als je amateurs naast het Koninklijk Concertgebouworkest op het podium

zet. Ten tweede realiseren amateurs zich vaak niet hoe het is om op topniveau te opereren. Er zijn mensen die geloven dat het gewoon door hard te werken met elkaar haalbaar is. Dat is het niet. Ik heb zelf echt op hoog niveau gezongen. Ik heb het niet gehaald. Het is echt lastig om op het niveau van het kamerkoor te blijven op constante basis. Het zou een slecht teken zijn als we samen met amateurs zouden optreden, want dat zou betekenen dat we net zo goed een amateurkoor zouden kunnen worden. Er is een verschil en dat moet helder blijven.

Wat is de doelstelling van het project 'Zingen doe je samen'?

De doelstellingen zijn het geconstateerde communicatiegat tussen amateurs en professionals proberen te dichten. We moeten zorgen voor meer naamsbekendheid van het koor en een nieuw publiek werven, zowel voor ons als voor de zalen. We bieden kansen aan amateurkoren om op een groot podium op te treden. We bieden hen een leertraject.

De programmering van het Nederlands Kamerkoor is een goed representatie van de geschiedenis van de Renaissance tot en met hedendaagse muziek. Is het een doelstelling om dit complete repertoire uit te voeren?

De doelstelling van het Nederlands Kamerkoor is dat we in principe duizend jaar koormuziek brengen. Dat betekent dat we zowel middeleeuws repertoire als nieuwe opdracht composities uitvoeren. Op 3 november is de première van de upcoming avant-garde componist Lera Auerbach. Dat is best wel een happening en daar wordt door de pers en het publiek reikhalzend naar uitgekeken. We proberen het volledige spectrum af te dekken.

Is er een typische Tido Visser programmering?

Ik hou wel van het verbinden van kunst en maatschappij. Dat doen we volgend seizoen bijvoorbeeld met '150 song' waarbij we honderdvijftig psalmen van honderdvijftig componisten in duizend jaar koormuziek uitvoeren. Het is eigenlijk een herschepping van een ritueel, namelijk het reciteren van alle honderdvijftig psalmen. De monniken deden dat in de loop van een week, maar wij doen het in een weekend. Tegelijkertijd is het een monument voor de koormuziek. Je krijgt een volledig exposé van alle koormuziek uit de afgelopen duizend jaar. Het wordt bijna in een soort festivalvorm gepresenteerd; heel compact en rigide, puur a capella en op topniveau.

De verbinding met de maatschappij is dat de psalmen allemaal over vluchtende

volkeren en geweld gaan. Als iets actueel is, is dat het wel.

Tido Visser laat het programma van het project zien. We kijken naar een foto met gestrande bootjes en vluchtelingen aan de kust.

Je herkent het beeld. Hierbij voeren we psalm 22:14 uit met de tekst “I am poured out like water, and all my bones are out of joint. My heart has turned to wax; it has melted within me.”

De slavernij is afgeschaft maar onder het motto ‘outsourcing’ is het plotseling geoorloofd. Onder de foto staat de tekst van psalm 72:13: “He will take pity on the weak and the needy and save the needy from death. He will rescue their life from oppression and violence, And their blood will be precious in his sight.” Dat soort foto’s in combinatie met deze teksten. Hoe actueel wil je het hebben? We nodigen elke dag van dat weekend een Nobelprijswinnaar uit om te vertellen over de thematiek van de psalmen in relatie tot zijn of haar eigen domein. Zo zijn we bezig om verbindingen te maken met de actualiteit en andere kunstvormen. Dat vind ik uitdagend.

Wilt u met dit soort projecten een vingerafdruk achterlaten bij het kamerkoor?

Als ik over vijf jaar vertrek bij het NKK, hoop ik dat het koor te boek staat als een organisatie die de grenzen verkennt, innovatief is en tegelijkertijd maatschappelijk betrokken.

In de cultuurnota is het trekken van een cultureel divers publiek een belangrijk punt. Hoe proberen jullie dat te doen?

Dat is een enorme uitdaging. Het ‘150 psalms’ is hoofdzakelijk westers georiënteerd zou je denken. Maar de psalmen zijn in het heilige geschrift van de Islam hetzelfde. Het heten daar alleen geen psalmen maar zabur.

Het gaat erom dat je partners vindt die dat project willen ondersteunen. Niet door geld, maar door hun steun uit te spreken over het project. We zijn in gesprek met de Joods Liberale Gemeente om hen het project te laten ‘endorsen’, zoals we dat noemen. Hetzelfde moet gebeuren met de Moslimgemeenschap. Alleen die is zo ontzettend wijdverspreid en heeft weinig gecentraliseerde aanspreekpunten. Het is daardoor erg lastig om daar een weg in te vinden. Deze vraag in de algemene zin is er een die ik mij tot doel heb gesteld in de

periode 2017-2020 hardop te stellen. Dat betekent dat je je allereerst bewust bent van het feit dat je te maken hebt met een veranderende demografische samenstelling van de Nederlandse samenleving als het gaat om culturele achtergrond. Vervolgens moet je dat bewustzijn vertalen in wat de rol van het kamerkoor moet zijn in 2050. Je moet contact zoeken met onderzoek op dat gebied. We initiëren projecten waarbij de culturele diversiteit zichtbaar is. Eén van die projecten is ‘Requiem voor een zelfmoordterrorist’, een opdrachtcompositie waarin we heel erg kijken naar de ambivalente positie van nabestaanden van een zelfmoordterrorist. De interviews die je met hun ouders ziet zijn choquerend. De verwarring waarin die mensen zich bevinden is enorm. Een ander project is een ontmoeting met het Soul Gospelkoor. Dat is overwegend Antilliaans/Surinaams. Het wordt een hele spannende muzikale ontmoeting. We gaan bijvoorbeeld het werk van Bernstein en Copland koppelen aan het gospelkoor.

Aan de andere kant heb je het educatieve traject, waarbij we in Utrecht met de zwartste scholen van Leidsche Rijn aan de slag gaan. Daar gaan we een enorme spiegel voorgeschoteld krijgen als het gaat om hoe wit wij zijn. Dat weet ik nu al. Het doel van het project is er voor te zorgen dat we door middel van talentontwikkelingsprojecten ook Fatima en Mohammed op een bepaald moment in 2050 in het NKK hebben zingen. Maar dat is wel een uitdaging.

Het NKK is bijna twee jaar geleden naar Utrecht gekomen. Waarom is het NKK hier gevestigd?

Het is heel belangrijk dat een organisatie heel lokaal geworteld is als je de top internationaal wilt uitdragen. Je kunt niet de nationale en internationale top zijn zonder jezelf te laten voelen vanuit de haarvaten van de plek waar je zit. Utrecht leent zich daar bij uitstek voor. Utrecht is hét korencentrum van Nederland. De stad heeft de grootste koordichtheid en er zijn heel veel prachtige kerken waar gezongen wordt. Ten tweede zijn de lijntjes heel kort op politiek gebied. We kunnen hier nog een verschil maken als kunstinstelling. We zijn in gesprek met ambtenaren over hoe we bedrijfs-, onderwijs- en overheidsinstellingen dichter bij elkaar kunnen brengen. We kunnen een rol spelen door simpelweg als smeermiddel te fungeren voor bedrijfsleven en de overheid. Zo kunnen we hun netwerken uitrollen tijdens buitenlandse tournees.

Het NKK doet veel projecten in het buitenland. Wat is de internationale positie van het koor?

Ik denk dat we dertig à veertig jaar geleden de absolute wereldtop waren; het beste koor van de wereld. In de afgelopen dertig jaar is er veel gebeurd en zijn er veel koren bijgekomen. Die hebben goed gekeken naar het NKK. Zodoende is de concurrentie groter geworden. Op het slechtste moment behoorden we tot de top twintig. Dat was vijf tot drie jaar geleden. Nu zijn we terug in de top tien en stevenen we af richting de top vijf.

Hoe versterk je die positie?

De belangrijkste zet daarin is het aantrekken van een nieuwe chef-dirigent geweest. Peter Dijkstra is werkelijk fenomenaal goed. Hij trekt de kwaliteit van het koor zo enorm omhoog. Ook heeft er verjonging plaatsgevonden. Er zijn een aantal zwakke schakels uitgegaan en sterke schakels ingekomen. Er is ook doorgeselecteerd. Dat betekent dat je niet op basis van leeftijd maar op basis van kwaliteit bekijkt wie er mag blijven en wie eruit moet. Voor de zwakke schakels zijn betere in de plaats gekomen. Daardoor neemt de kwaliteit toe. Het is ook belangrijk om te investeren in het zelfvertrouwen van de zangers. Een goede sfeer en goede randvoorwaarden geven een beetje een familiegevoel. We zorgen dat het productioneel allemaal klopt en zorgen dat de zangers in een gespreid bedje komen.

Hoe staan andere Nederlandse koren in die positie?

Het Groot Omroepkoor en het Koor van de Nationale Opera hebben te maken met vergrijzing. Dat is echt een probleem. Het zorgt ervoor dat die koren niet op hun best zijn in vergelijking met een aantal jaar geleden. Daar zal ook wel weer verandering in komen.

Het verschil met Cappella Amsterdam is een kwestie van smaak. Wij hebben een vollere klank en we zullen daar ook altijd naar streven. Cappella is Cappella omwille van het collectief. Daar gaat het ook om bij koorzang, maar het gaat ook deels om de individuele prestaties binnen dat collectief. Er zijn ook stukken waarbij die ene sololijn er uit moet komen. Soms zijn er allemaal verschillende solostemmen. Als je de zangers van Cappella individueel gaat beluisteren stelt het niet zoveel voor. Maar als geheel weet Daniël Reuss er een goed collectief van te smeden. Cappella doet in bepaald repertoire zeker niet onder voor het NKK. Ander repertoire is onhaalbaar voor hen. Bijvoorbeeld dat nieuwe stuk van Auerbach is een stuk dat valt of staat bij individuele prestaties binnen het koor. Cappella moet solisten echt inkopen als ze dat soort projecten willen doen. Bij transparantere werken,

zoals Arvo Pärt, doen ze echter zeker niet onder voor het Nederlands Kamerkoor.

Houdt u bij het programmeren rekening met bijvoorbeeld Cappella Amsterdam?

Nee totaal niet. We programmeren voor over twee jaar, dus je weet niet van elkaar waar je mee bezig bent. Het kan zijn dat we eenzelfde project doen in hetzelfde jaar. Dat is dan leuk voor de pers, dan gaan ze me vergelijken. Dat is wel eens gebeurd. Ik kijk expliciet niet naar wat andere koren doen. Je moet je vooral op jezelf concentreren en je afvragen wat jij urgent vindt en wat jij wilt vertellen.

Bent u veel bezig met de reacties van de media?

Ja natuurlijk lees je die. Maar ik trek me niks aan van wat zij vinden. Mijn ervaring met recensenten is dat ze een ongelooflijk gebrek aan kennis hebben. Ongeacht het een positieve of negatieve recensie betreft. Ik bekijk het vooral vanuit een marketing oogpunt. Als het slecht is, baal ik daarvan omdat het de kaartverkoop niet helpt. Het blijkt dat goede recensies de kaartverkoop ook niet heel erg helpt, maar goed...

Hoe ziet u de toekomst van het NKK?

Ik hoop dat het NKK over dertig jaar een niet meer weg te denken, cultureel divers instituut is waarin verbinding voorop staat. Waarin zonder problemen een programma met christelijke achtergrond kan worden gebracht maar waar tegelijkertijd een nieuwe canon van koormuziek klinkt. Waarin nog steeds geïnnoveerd wordt op een wijze die dan urgent blijkt te zijn en die reflecteert op wat er dan in de maatschappij leeft. Dat is wat ik hoop.

10.3. Appendix C: Transcriptie interview Ankie Til (Cappella Pratensis)

- Datum: woensdag 31 mei 2017, 9.30 uur. Duur: 23 minuten.
- Geïnterviewde: Ankie Til, zakelijk manager Cappella Pratensis
- Interviewer: Rosalie Zwart

Wat is uw functie bij Cappella Pratensis en sinds wanneer bent u daar werkzaam?

Ik ben zakelijk manager. Ik doe dat één dag in de week. Ik was bestuurslid maar ben nu ongeveer twee jaar zakelijk leider. Mijn voorganger vertrok naar Opera Zuid. Ik zat in het bestuur en wij besloten om geen tweehoofdige leiding meer te doen voor zo'n klein

ensemble. Dat was met name mijn voorstel. Toen zijn we gaan nadenken over ‘hoe lossen we dat op?’ en daaruit is het verzoek voortgekomen of ik dat wilde doen.

Hoe zit de organisatie in elkaar?

Wij hebben acht zangers, één daarvan is ook de artistiek directeur. Daarnaast ben ik voor Cappella Pratensis werkzaam. Verder is er een heel actief bestuur.

Betekent dat dat de dagelijkse werkzaamheden met name in handen liggen van jullie twee?

Ja, dat klopt. Het bestuur werkt heel actief mee. Dat komt met name door onze financiële positie. Onze penningmeester is een financieel expert en die doet dat erbij. Onze voorzitter doet een belangrijk deel van de marketing en onze secretaris helpt ook mee met het schrijven van stukken, bijvoorbeeld voor op de website.

Hoe zijn de taken tussen jullie twee verdeeld? Bijvoorbeeld bij beslissingen rondom programmering, zoals wat en waar?

De artistiek directeur bepaalt wat het repertoire is. Daar is hij ook de deskundige in. Waar we het wel over hebben is, of dat repertoire ook mogelijk afzetgebied heeft. Dus daar spreken we wel met elkaar over.

Maar wat er gezongen wordt, dat beslist hij echt alleen?

Ja, dat klopt. Maar we hebben het wel ook over de uitvoeringspraktijk zelf. Eén van de commentaren die wij vaak krijgen is dat het saai is om naar te kijken: acht mannen die om zo'n standaard heen staan. Dat is wel één van de discussies die we voeren: hoe kun je het ook voor het oog aantrekkelijk krijgen. Daarom hebben we ook een plan gemaakt om rondom een concert dingen met multimedia te doen. Maar dat staat allemaal in de ijskast vanwege de huidige financiële situatie.

Kunt u een voorbeeld noemen van een plan met multimedia bij een uitvoering?

Wat zo uniek is aan wat wij doen, is dat wij uit de oorspronkelijke koorboeken zingen. Die zijn prachtig, dat zijn vijftiende- en zestiende-eeuwse koorboeken, als je die bij wijze van spreke geprojecteerd zou krijgen op een heel groot scherm, dan is dat denk ik heel boeiend,

want je weet dan waar die mannen omheen staan. Met beelden kun je meer doen dan dat alleen.

Dus het gaat ook om het meer aandacht geven aan de beleving van het publiek?

Ja, dat daar meer rekening mee gehouden wordt.

Maar is dat nu nog meer een plan, dan dat dat al gebeurt?

Ja.

Heeft u het idee dat de artistieke visie de afgelopen jaren veranderd is?

Niet wezenlijk veranderd. Wat wij doen, en dat blijven we ook doen, dat doen wij al dertig jaar, dat culturele erfgoed van de 'Gouden Eeuw van Brabant' als bron van waaruit wij werken. De manier waarop wij dat doen is ook op de authentieke manier. Het is niet met een partituur in de hand maar juist met elkaar rondom zo'n standaard, omdat dat ook iets doet met samen zingen en ook met het geluid zelf: dat smelt meer samen op het moment dat je daar met elkaar staat. De discussie is niet zozeer de inhoud, daar staat eigenlijk iedereen heel erg achter, maar er wordt wel gekeken naar hoe je sommig repertoire verbreden om een groter publiek te kunnen benaderen. Dat resulteert onder andere in de concerten die we nu in Duitsland en Italië geven, waarbij we kijken naar vergelijkbaar materiaal uit bijvoorbeeld Italië. In die zin is er wel een verbreding, maar het blijft wel dat authentieke repertoire uit die koorboeken komt. Dat is één ding. Een andere discussie is wat je laat zien. Daarbij wordt er meer gekeken naar hoe we het ook voor het oog aantrekkelijk kunnen maken. De bron blijft hetzelfde.

Deze soort van vernieuwing, bijvoorbeeld rondom het multimedia aspect, is dat iets van de laatste jaren?

Er zijn wel meer dingen dan dat. Er wordt wel veel consequenter gesproken over hoe we dat ook kunnen doen, ook over de uitvoeringspraktijk zelf. Maar het is wel een lastig ding. Het moet ook synchroon lopen met de concerten. Plus je hebt dan ook een technicus nodig die dat verder doet. En dan hebben we het weer over geld, en dat is er gewoon niet.

Is dat ook één van de problemen waar jullie als organisatie tegenaan lopen?

Ja, de financiële situatie is zeker een beperking voor ons. Het is doodzonde, want je komt in een vicieuze cirkel. Wij weten ook wel dat we een aantal stappen zouden moeten zetten omdat het publiek meer en meer een concert alleen niet meer genoeg vindt - met alles wat er op dit moment aangeboden wordt. Dit geldt zeker voor de jongere generatie. Je moet voor die generatie op meerdere niveaus dingen bieden. Dat behoort niet tot onze mogelijkheden gezien onze financiële situatie dus op die manier nadenken over een verbreding van het publiek is voor ons heel lastig. En daarmee zit je ook in die vicieuze cirkel en je komt er dan ook niet uit. We hebben te weinig geld om het goed te organiseren en om in de verschijningsvorm extra dimensies mee te geven. En dat beperkt je ook weer. Het één versterkt het ander weer.

Wat is jullie doelgroep?

De doelgroep is de liefhebbers van deze muziek. Dat is voor ons heel belangrijk. Het is wel echt iets voor mensen die hier van houden. Wat ons betreft mag dat ook een jong publiek zijn, dat maakt allemaal niet uit. We proberen ook wel dingen als een *summer school* waarbij we ook met studenten dingen doen, we geven ook lessen op conservatoria. Dit doen we ook om een nieuwe generatie te interesseren voor dit soort muziek. Als het enigszins kan proberen we ook met televisie en dat soort dingen dingen te doen, maar dit soort muziek is gewoon wel iets voor liefhebbers. Het is lastig om een nieuw publiek hiervoor te interesseren. Dat betekent ook heel erg aan de marketing werken en wat ik net zei, de manier waarop je het doet. En daarin hebben we echt een gebrek aan mogelijkheden.

Speelt dan ook de vraag of je dat wel moet willen? Omdat jullie heel dicht bij die authentieke uitvoeringspraktijk willen blijven?

Je kunt heel veel dingen doen zonder concessies te doen aan dat wat je doet. De kern zal wel hetzelfde blijven. Er zijn heel veel dingen in te doen. Heel veel van die koorboeken zijn digitaal ontsloten. Daar kan je hartstikke veel mee doen. Daar zijn heel veel mogelijkheden voor. Het ligt heel erg voor de hand maar dat is nu voor ons niet aan de orde.

Hebben jullie het idee dat er een concurrentie is binnen Nederland of internationaal?

Door de kaalslag na Zijlstra is voor wat wij doen in Nederland geen ander ensemble. De spoeling is heel dun. In die zin zijn wij één van de weinige, in ieder geval de enige die het op deze manier doet. Dat is ook ons *unique sellingpoint*.

Ontvangen jullie op dit moment helemaal geen subsidie?

Nee, op dit moment niet. We zijn in een bezwaarschriftprocedure met de provincie Noord-Brabant. Wij hopen dat dat wel iets gaat opleveren. Ons bezwaar is op twee punten gegrond verklaard. Maar dat zit nog steeds in de procedure. Hopelijk levert dat in ieder geval wat overbruggingsgeld op. Zij vinden het ook erg jammer dat wij door de huidige regelgeving buiten de boot vallen. Daarmee verdwijnt eigenlijk heel belangrijk Brabants cultureel erfgoed. Ze zijn wel aan het kijken naar wat mogelijkheden zijn om ons ook voor de toekomst te behouden. Dat gaat om de subsidie vanuit de Provincie. Verder blijven wij bezig met het aanvragen van projectsubsidie, onder andere bij Fonds Podiumkunsten. Dit gaat meer per project.

Was deze situatie een aantal jaar geleden anders of is dit altijd al zo geweest?

Nee, eigenlijk is dat hoe we al jaren werken, maar toen hadden we wel een structurele basissteun vanuit de Provincie én Gemeente, en die is nu ook weggefallen.

Zorgt dat voor veel veranderingen in de beleidsvoering?

Niet wezenlijk. Maar we leven wel met de wetenschap dat als er niet een structurele financiering komt, dat het dan ook op gaat houden. Op deze manier kan deze organisatie niet gerund worden. En van doorontwikkelen is dan al helemaal geen sprake.

Hoe ziet u de toekomst van het ensemble voor zich?

Er liggen heel veel plannen en heel veel mogelijkheden en kansen. Ook in het Jeroen Bosch-jaar hebben we bewezen dat als we de middelen hebben, en een kapstok, bijvoorbeeld bij een themajaar, dan kunnen we schitteren. Maar zonder financiële basis gaat dat niet lukken.

In hoeverre zijn jullie bezig met talentontwikkeling?

We zijn onder andere bezig met de Fontys Academie in Tilburg en het Conservatorium in Den Haag waar we lessen geven. Hiernaast organiseren we die *summer school*. Er is er één in Antwerpen en we zijn bezig om er in Nederland één te starten. Dat is heel erg gericht op talentontwikkeling. Dat is heel belangrijk om te doen, omdat we daarmee ook ons ensemble

verjongen. We hebben nu zelfs drie hele jonge zangers in het ensemble. Dat is uiteindelijk ook voor onszelf toekomstgericht werken.

Die summer schools, zijn die gericht op jonge zangers?

Ja, dat zijn veelal *young professionals* die geschoold willen worden in deze specifieke muziek.

En dat is dan ook een manier om voor jullie te kijken of daar geschikte zangers voor jullie ensemble tussen zitten?

Dat is een prettige bijvangst, om het maar zo te zeggen. Op deze manier breiden we het netwerk uit.

Afzet is wel één van de dingen waar wij vreselijk tegenaan lopen. Zeker in relatie tot de enorme korting op middelen. Uitkoopsommen zijn heel belangrijk voor je bedrijfsvoering en dat is in Nederland echt een probleem: die zalen worden alleen gefinancierd voor hun stenen en hun personeel maar hebben uiteindelijk geen geld om te programmeren. De programmering moet budgettair neutraal lopen en dat is een heel groot structureel probleem in Nederland aan het worden. Ook vanwege de lokale bezuinigingen op de uitvoeringspodia. Dat doet extra de nek om bij de ensembles omdat je ook daar niet voldoende middelen binnenhaalt om uiteindelijk je dagelijkse kosten vergoed te krijgen. Dat vind ik wel een heel serieus probleem, wat je wat mij betreft mee mag nemen.

Is dit ook de reden dat jullie veel concerten in het buitenland geven? Hoe is de situatie daar?

Ja, voor ons is dat veel gunstiger, want daar zijn de systemen anders. Bijvoorbeeld België: daar krijg je veel minder subsidie maar veel meer voor je uitvoeringen, waardoor je niet alleen je dagelijkse kosten, maar ook je voorbereidende kosten en je *overhead* mee kunt financieren via de uitkoop van concerten. En dat is hoe een systeem in verschillende landen werkt, waardoor het uiteindelijk voor ons veel lucratiever is om in het buitenland op te treden dan in Nederland. Dat is vervolgens weer een grondslag voor de subsidiënten in Nederland om te zeggen ‘jullie treden niet op in Nederland, dus jullie krijgen geen geld’.

Is dit ook weer zo 'n vicieuze cirkel?

Ja, absoluut.

Is dit ook de reden om in het buitenland meer op te treden dan jullie anders zouden doen?

Het is één van de redenen. Een hele belangrijke, want er zijn zeker podia in Nederland die ons wel willen hebben, maar dan op basis van garantie of een uitkoop van €1.000. Een concert kost ons ongeveer €3.000 - €3.500, dan moeten we er geld op toeleggen, dus dat doen we dan niet.

Proberen jullie met de concerten in het buitenland, de concerten in Nederland te compenseren?

Dat moeten we wel doen, omdat we hier gehuisvest zijn. Maar het kost ons wel veel geld. Je krijgt bijna nergens een uitkoopsom die de dagkosten vergoedt. Dat is echt een probleem. In ons geval werken de zangers op basis van honorarium, die hebben niet eens een loondienst-verband, maar ze ontvangen €250 per concert. Als je er acht hebt, en een dirigent, reis- en verblijfskosten, en marketingkosten en dergelijke: dan is het snel uitgerekend. Daarnaast moet er ook gerepeteerd worden. Je zit al snel op €3.500 en dat krijg je *never nooit niet*.

Is dit ook iets wat de afgelopen jaren is veranderd of erger is geworden?

Het is veel erger geworden sinds de kaalslag van Zijlstra. Podia hebben gewoon geen middelen meer om een reële uitkoopsom te betalen.